

Kitap İncelemesi

Book Review

İNSANİ BİR AKTİVİTE OLARAK ÇALIŞMA *WORK AS A HUMAN ACTIVITY*

Canan Yılmaz¹

ÇALIŞMA DÜŞÜNCESİ

JOHN W. BUDD

Çev: Fuat Man

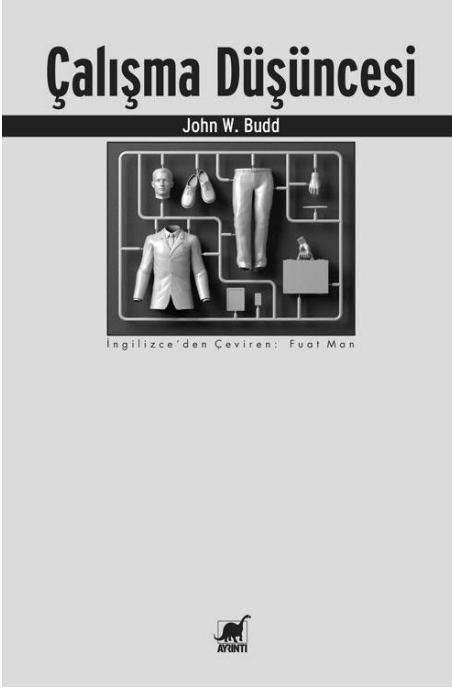
İstanbul, 2016, Ayrıntı Yayınları, 384 sayfa.

Giriş

Çalışma kelimesinin kökeni eski Hint-Avrupa dilinde “werg-yapmak” kelimesine dayanmaktadır. Oxford sözlüğü çalışmanın altmış bir tane farklı anlamını sıralamakta (2016:15) ve çalışma kavramı genel olarak bir şeyler yapmayı içermektedir. Çalışmanın genel tanımı emek vermek, bir amaç uğruna iş yapmak ve çabalamak olarak belirtilmektedir. Bu tanımlardan hareket edilirse çalışma sadece istihdam veya ücretli işlerle eş tutulabilir ancak çal işmanın başka biçimleri de bulunmaktadır ve bu yüzden kitapta çalışma kavramı amaçlı insan aktivitesi olarak tanımlanmaktadır.

Çalışma, yaşamımızın merkezini oluşturup içinde yaşadığımız dünyayı şekillendirmektedir. Hayatımızın büyük bir kısmını çalışarak geçirmekteyiz. William Faulkner’ın deyişiyle “bir insanın sekiz saatte yapabileceği tek şey

¹ Sakarya Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi. E-posta: ylmzcn06@gmail.com

çalışmadır.” Sanayi toplumlarında birçok insanın asgari geçim ve asgari yaşam standardı için gerekli olandan bile daha çok çalıştığını söylemek mümkündür. Hafta sonlarımızı, tatillerimizi, uyku düzenimizi ve hatta oturduğumuz evlerimizi bile çalışma şeklimize göre ayarlamaktayız. Çalışma ve boş zamanı ayırmak için saat zamanı kullanılmakta ve böylece zaman kavramımız da çalışma ile bağlantılandırılmaktadır. Hatta eşitlik kavramımız bile çalışma dünyasındaki ayrımcılık ve işlere erişim sorunlarıyla ilişkilendirilmektedir. İnsan tarihi ve evrimi çalışma doğasındaki değişimlerden ayrılamaz. Toplumun ilerleme ölçümünün atalarımızdan ne kadar çok çalıştığımız ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Çalışma; sosyal yapıları, kültürü ve

eşitsizlikleri bir taraftan oluştururken diğer taraftan da bunlar tarafından oluşturulmaktadır. Geçim, yaşam standardı, zaman kavramı, eşitlik algısı gibi çalışma ile ilişkilendirilen kavramlar birleştiği zaman insanın hayatta kalması için çalışmanın temel önemde olduğuna yönelik çok az şüphe bulunmaktadır.

Ancak hayatta kalmak için çalışma düşüncesi çalışma kavramının derin öneminin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Genelde disiplinler çalışma kavramını incelerken merkeze çalışmayı değil diğer faktörleri almaktadırlar. Ve bu çalışma kavramının anlaşılması açısından büyük bir talihsizliktir. Hayatta kalmak dışında çalışma sebeplerimiz kavramın derin önemini kısmen ortaya çıkarmaktadır. Bu kitap hayatta kalma dışındaki sebeplerden hareketle çalışma kavramını tanımlamaya çalışmaktadır.

2016 yılında Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanan Çalışma Düşüncesi adlı kitap, çalışma konusunun nasıl ele alındığını on farklı kavram ile çalışmayı kavramsallaştırarak açıklamaktadır. Kitap giriş ve sonuç bölümleri dâhil on iki bölümden oluşmaktadır. Girişte arka plan, çalışmanın önemi, katkısı ve ana hatlarından bahsedilmektedir. Diğer her bir bölümde çalışmanın on kavramsallaştırmasından birini sunmaktadır. Kavramsallaştırma çalış-

manın en eski ve uzun süreli anlayışlarından lanet olarak çalışma ile başlamaktadır. İkinci kavramsallaştırma ise çalışmanın özgürlüğün kaynağı olarak görülebileceğini göstermektedir. Sonrasında çalışmanın meta olarak görülmesi açıklanıp mesleki vatandaşlık olarak çalışma kavramına geçilmektedir. Çalışmanın keyifli olmayan iktisadi bir aktivite olduğunu öne süren ıstırap olarak çalışma kavramı açıklandıktan sonra kişisel tatmin olarak çalışma kavramsallaştırılıp açıklanmaktadır. Kavramsallaştırmalar; sosyal bir ilişki olarak, başkalarına bakma, kimlik olarak ve hizmet olarak çalışma diye devam etmektedir. Hizmet olarak çalışma dışındaki tüm kavramsallaştırmalar Batı'nın felsefe, sosyal bilimler ve davranış bilimlerindeki kuramsallaştırmalarının entelektüel ürünleri olarak görülmektedir. Son Bölümde ise çalışmanın kısa özetine, literatüre katkısına ve ileride yapılabilecek araştırmalar konusunda fikirlere yer verilmiştir.

Lanet olarak çalışma kavramı insan yaşamı ya da sosyal düzenin devamlılığı için gerekli olan kesin bir yük olarak tanımlanmaktadır. Entelektüel temelleri Batı ilahiyatı ve Antik Yunan-Roma felsefesine dayanmaktadır. Yunan mitolojisindeki Zeus'un Sisiphos'u büyük bir kayayı dik bir tepeye çıkarıp aşağı yuvarlanmasını izlemesiyle cezalandırılmasından; ABD'deki prangalı mahkumların zorunlu çalıştırılmasına kadar çalışmanın zahmetli doğası ceza olarak görülmektedir. Hatta Eski Ahit Yaradılış bölümünde "Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın" (3:17) denilerek çalışma kavramı insanın kusurlu yapısından ve zayıflığından dolayı insanoğlunun cezası olarak ortaya konulmaktadır. Çalışma hayatta kalmak için gerekli bir şey olduğundan beri Mark Twain'in dediği gibi "kaçınılması gereken, gerekli bir kötülüğe" dönüşmüştür. Ortaçağ Hristiyan kilisesi de çalışmayı günahlardan arınmak için bir yol olarak göstermiştir. Bu kavramsallaştırmaya göre çalışma yapmak zorunda olduğumuz bir şeydir ve bu yüzden de sorgulanması gereksizdir. Temel olarak çalışmayı lanet olarak görmek; çalışmanın kolektif kontrolümüzün dışında olduğunu kabul etmektir.

Türk Dil Kurumu'na göre özgürlük; her türlü dış etkidenden bağımsız olarak insanın kendi iradesine ve düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Özgürlük olarak çalışma ise; doğa veya başka insanlardan bağımsız olma durumuna erişmenin ve insan yaratıcılığının ifadesinin bir yolu olarak tanımlanmaktadır. Entelektüel temelleri Batı liberal bireyciliği ve siyaset teorisine dayanmaktadır. Çalışma özgürlüğün klasik bir kaynağı olarak görülmektedir. İşçiler; emeklerini ücret karşılığında satmak, istihdam ilişkisinde sözleşme yapmak ve isteğe bağlı olarak piyasaya girip çekilmek konularında serbesttirler. Sonuç olarak çalışma bireyleri baskı ve kısıtlamalardan özgürleştirdiği ölçüde bireysel özgürlüğün kaynağı olabilir. Başkalarına muhtaç olmamak için çalışmak bu bağımsızlığın temel kaynağını oluşturmaktadır.

Meta olarak çalışma; satılabilir ekonomik değere sahip olan üretken çabanın soyut bir miktarı olarak tanımlanmaktadır. Marx'ın deyimiyle; emek gücü, sahibinin yani ücretli işçinin kapitaliste sattığı bir metadır. Emek gücünün alınıp satılabilen bir meta olarak kavramsallaştırılması Adam Smith'in 1776 yılında yazdığı Milletlerin Zenginliği kitabı ile olmuştur; kapitalizm, sanayileşme ve iktisat temellerine dayanmaktadır. Endüstriyel kapitalizm ile ücretli istihdam iktisadi aktivitenin egemen biçimine dönüşmüş; emek gücü piyasada alınıp satılabilen ve tüketilebilen bir meta olarak kavramsallaştırılmıştır.

Mesleki vatandaşlık olarak çalışma; belirli hakları olan bir toplumun mensupları tarafından takip edilen bir aktivitedir. Batı vatandaşlık idealleri, ilahiyat ve endüstri ilişkilerine dayanmaktadır. 1948 yılında Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çalışma ile ilgili insan hakları kutsal kabul edilmiştir. Mesleki vatandaşlık olarak çalışma insan kaynakları yönetiminde özerklik denilen durum ile kısmen yakalanmaktadır. Bu kavramsallaştırma; insan gereksinimlerine değer vermek üzere katılımın üretkenliğin ötesine geçmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çalışmanın özgür ve eşit vatandaşlar için uygun çalışma rolleri gerektiren tercihe layık olduğunu ileri sürmektedir.

Istirap olarak çalışma; memnuniyet veren mal ve hizmetlerin elde edilmesine imkân veren berbat bir aktivite olarak görülmektedir. Faydacılık ve iktisat temellerine dayanmaktadır. Sadece hayatı idame ettirmek için çalışma fikri oldukça güçlü ve yaygın bir düşüncedir; insanların çalışmasının nedeni para kazanmaktır. Stanley Jevons çalışmayı, gelecekteki bir menfaat için katlanılan bedene ya da zihne eziyet veren her türlü uğraşı olarak tanımlamaktadır. Istirap olarak çalışma kavramsallaştırması kişinin ne kadar çalışmak istediğini analiz etmeye yönelik ana akım iktisadi yaklaşım olan emek arzının temelini oluşturmaktadır. Temelde bu kavramsallaştırma çalışmanın kötülüğünü evrenselleştirmektedir.

Kişisel tatmin olarak çalışma; bireysel ihtiyaçları tatmin eden fiziksel ve psikolojik bir işleyiş olarak tanımlanmaktadır. Batı liberal bireyciliği, sistematik yönetim ve psikoloji temellerine dayanmaktadır. İnsanın canını sıkan iş, doğru dürüst bir amacı olmayan, sonuçsuz kalan iştir (Steinbeck, 1978:292). Bu yüzden insanların işlerinde amaca ihtiyaçları vardır. Temelde bu kavramsallaştırma çalışmayı zihinsel işlevleri harekete geçiren aktivite olarak görüyor olmaktadır. Başka bir ifade ile çalışma, kişisel tatminin bir kaynağı olarak kavramsallaştırılmakta; fiziksel, psikolojik ve kişisel boyutlara vurgu yapmaktadır.

Sosyal ilişki olarak çalışma ise; sosyal normlar, kurumlar ve iktidar yapıları içine gömülü olan insan etkileşimi olarak tanımlanmaktadır. Sanayi-

leşme, sosyoloji ve antropoloji temellerine dayanmaktadır. Çalışma, insanların basitçe yaptıkları bir şey olarak değil toplumsal bir yaratım olarak görülmektedir. Sosyal olarak oluşturulmuş yasalar işverenlerin işçilerinin ürettiklerini satma hakkını tanımlamaktadır. Çalışma temelde sosyal bir ilişki olarak görülmektedir.

Başkalarına bakım olarak çalışma; başkalarıyla birlikte olmak ve onların hayatta kalmalarını sağlamak için gerekli olan fiziksel, bilişsel ve duygusal çaba olarak tanımlanmaktadır. Kadın hakları ve feminizm entelektüel temellerine dayanmaktadır. Ev işi, çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi başkalarının bakımı genel olarak kadınların işi olarak görülmektedir. Feminist düşünce, bakımı kadın işi olarak adlandırmayı erkekler tarafından kurulmuş sosyal bir inşa olarak görmektedir. Bu kavramsallaştırma temelde ev hayatı ile çalışma hayatının birbirinden ayrılamaz olduğuna dair bütüncül bir bakışı teşvik etmektedir. Bakım keyif alınan bir şeyden çok emektir ve özgürce tercih edilemeyen gerçek bir çalışmadır.

Kimlik olarak çalışma; kim olduğunu ve sosyal yapı içinde nerede durduğunu anlamaya yönelik bir metottur. Psikoloji, sosyoloji ve felsefe temellerine dayanmaktadır. Çalışma bir kişinin kimliğinin önemli bir parçası olabilir ve tarihin büyük kısmında insanlar yaptıkları şey neyse o olmuşlardır. Modern Batı düşüncesinin ürünü olan benlik kavrayışı çalışmanın kimlik olarak oluşturulmasının temelini oluşturmaktadır. Çalışma insanı insan yapan bir şey olarak görülmektedir.

Son kavramsallaştırma olan hizmet olarak çalışma; başkalarına yönelik fedakarlık çabası olarak tanımlanmaktadır. İlahiyat, Konfüçyüsçülük, cumhuriyetçilik ve insanietperverlik entelektüel temellerine dayanmaktadır. Luther ve Calvin mesleğin Tanrıya hizmete çağrısı temsil ettiğine inanarak çalışmanın statüsünü yükseltmişlerdir. Weber de (1999:152) Protestan çalışma etiğinde; “dini asketizmin gücü, bir de bunun üstüne, emrine ölçülü, bilinçli, olağanüstü çalışkan ve işe, Tanrı tarafından istenen yaşam amacı olarak bakan işçiler verdi” diyerek çalışmanın kutsanmışlığına vurgu yapmıştır. Tüm bunlara ek olarak Konfüçyüsçülük sosyal hiyerarşilere saygı duymaya dayanan sosyal bir uyuma vurgu yapmıştır. Böylece çalışmayı hizmet olarak kavramsallaştırmak çalışmanın bütünselliğini kavramaya yönelik önemli bir unsur olmuştur.

Hem pratik hem de entelektüel açıdan önemli olan çalışma kavramı bu on kavramsallaştırma ile açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma bireysel ve toplumsal olarak kim olduğumuzu tanımlarken bir yandan da içinde yaşadığımız dünyayı şekillendirmektedir. Çalışmayı deneyimleme biçimimiz ile yaşamı deneyimleme biçimimiz temelde aynıdır. Toplumun çalışma kavramını tanımlama biçimi toplumun dolaylı olarak insan doğasını nasıl tanımladığını da ortaya koymaktadır. Çalışmayı özgürlük olarak görmek insanı doğaya

hükmeden kişiler olarak; çalışmayı ıstırap olarak görmek insan doğasını rasyonel, çıkarıcı, materyalist olarak; çalışmayı kişisel tatmin unsuru olarak görmek insanı içsel tatmin unsurunu arayan olarak ve çalışmayı sosyal bir ilişki olarak görmek de insan doğasını temelde başkalarıyla nasıl bir ilişkide olduğumuz ile ilgili olarak tanımlamaktadır.

Kitap çalışma ile ilgili temel kavramlaştırmaları ortaya çıkartmak için tarih boyunca farklı disiplinlerde kullanılan çalışma kavramlarını birleştirip geliştirerek tamamlamaya çalışmaktadır. Ve bunu yaparken de çalışma kavramlarını tarihsel bir anlatı ile ya da belirli disiplinlerin kavramı ele alış şekilleri ile anlatma yoluna gidilmemiştir. Bunun yerine temel kavramsallaştırmaların ve çıkarımlarının anlaşılabilmesi için anlatım, kavramlar etrafında yapılandırılmıştır. Bu kitabın temel amacı; çalışmayı on kavramsallaştırma yoluyla açıklamaya ve kavrayışa temel sunmaktır. Bu kavramsallaştırmalar sosyal bilimler ve davranış bilimleri ile önemli felsefi geleneklerinden gelen akademik kuramların sentezini sunmaktadır.

Bu on kavramsallaştırma ile toplumun çalışma konusunu ele alışını, çalışma kavramına kişilerin yaklaşım biçimlerini ve çalışma kavramının bireylerce algılanış şekillerini değerlendirmeye yönelik açıklamaları ile literatüre temel bir katkı sağlamaktadır. Çalışma; lanet olarak reddedilemeyecek, meta olarak davranılamayacak ya da sadece parasal bir kaynak olarak görülemeyecek kadar önemlidir. Çalışma kavramını derinlemesine inceleyen ve kavramsallaştırarak açıklayan bu çalışma; sosyolojik, psikolojik ve felsefi gelenekler açısından çalışma kavramını inceleyen araştırmalara katkı sunmaktadır. Dolayısıyla çalışma kavramı üzerine araştırma yapan herkese katkı sağlayacak bir çalışma olmuştur.

KAYNAKÇA

- STEINBECK, J. (1978). *Bitmeyen Kavga*, İSTANBUL:Oda Yayınları.
WEBER, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ankara: Ayraç Yayınları..
MEDA, D. (2004). *Emek Kaybolma Yolunda Bir Değer Mi?*, İstanbul: İletişim Yayınları.